

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
ІМЕНІ ІВАНА БОБЕРСЬКОГО**

Кафедра олімпійської освіти

Падовська О. М.

Лекція № 8
УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА ДОБИ МОДЕРНУ

з навчальної дисципліни
„Історія української культури”

ЛЬВІВ – 2020

Тема 8. УКРАЇНЬСЬКА КУЛЬТУРА ДОБИ МОДЕРНУ

Історичні події перед першою світовою війною та їх вплив на культуру України.

Романтизм і Реалізм – українська культура між стильовими напрямками.

Національна культура в період Української революції 1917-1921 рр.

Особливості розвитку культури в УРСР: від «українізації» до «Розстріляного відродження»

Історичні події перед першою світовою війною та їх вплив на культуру України. 150-річчя від зруйнування Гетьманщини і до поч.20 ст. Національно-культурне відродження. Супроти течії, попри офіційні заборони творяться нові національні моделі культури. Літературний процес та поступ у галузі етнографії, археографії, фольклористики – пригадали українцям про самобутність культури, про яскраве й героїчне минуле народу. На основі народно-первозданних елементів /пісні, мовленнєвих багатств, звичаїв, обрядових дійств, легенд/ розкрилися могутні можливості найдорожчого скарбу – розмовної мови. Твориться високе професійне мистецтво. Відколи на політичній карті лишилося дві потужні імперії (зникли Польща, Кримське ханство) – які притягували у сфери своїх впливів українські землі, тенденції модернізму (новітньої культури) в різних сферах життя навідують Україну. Переділ її території по два береги мав попри негативні наслідки і позитивну сторону: Україна не була полишена в єдиній неволі. Проявилось те, що дослідники назвали «дихотомією»: як котрась із зовнішніх форм гніту набирала загрозливого характеру на одній частині українських земель, там, де мала юридичну силу, доєднувалася інша «половина», а саме – не байдужі представники уярмленого народу. Власне, боротьбу нації за виживання, а її представників – за особисті права й загальну волю, були проявами модернізму, себто пробудженням молодого модерної енергії нації. Тому несприятливий для України час ХІХ ст. звать національно-культурним відродженням. Історичний перебіг подій прийнято поділяти на періоди: шляхетський (1780-1840); народний (1840-1880) та модерністичний (1890-1914). У національно-культурному відродженні Галичини хронологічно теж виділяють три періоди: перший присвячений збиранню народної спадщини (1816—1847), другий має організаційний (1848-1860), а третій — політичний характер (1861-1918). Подані схеми не збігаються між собою та не накладаються на процес модернізації культури в усьому її видовому й стилістичному розмаїтті. Для пізнання культурного розвитку України цього періоду більше важать знакові події та постаті, що скеровували хід культурного процесу.

Знаковими для української культури стали події **Коліївщини** (1768): коли проти утисків православ'я українське Правобережжя шукало захисту в Московщини, вона явила справжнє лице, як тільки повстання перекинулося на Київщину. Триумфальний хід унійної (греко-католицької) церкви, коли унію прийняв навіть скит Манявський (1785), був гідною відповіддю на трагічні обставини. Імпульсом із зовні до відродження українського руху за незалежність стала **Велика французька революція** (1789-1799). Французька модель нації стала прикладом для освіченої козацької еліти. За Валерієм Шевчуком, еліта ця, скинувши козацький кунтуш та жупан і одягнувши міжнародний камзол російського крою та імперський віцмундир, почала губити національне обличчя. На державному рівні висувалася вимога асиміляції, забуття власних пракоренів і злиття у панівній верстві. Вимога, т. зв. **звада**, не була новою: українська аристократія ставала аристократією Великого князівства Литовського; згодом – активно колонізувалася. Тепер їй було запропоновано стати часточкою російської імперської машини. Тягар законів та гніту, вже з рук своїх же перекинчиків, з подвоєною силою падав на народ. При початках ХІХ ст. не бракло байдужих до національної справи і тих, хто включившись у гонитву за чинами і маєтностями, зберігали в законних межах свій патріотизм. Але були й такі, що творили тіло самооборони нації. І коли в попередні віки та самооборона хвиля концентрувала зусилля на питаннях віри та

вольностей, виливалася у повстання, то вже з XVIII ст. її вісь від політики змістилася у культурне поле.

Відгомоном на Велику Французьку революцію стала філософія позитивізму француза Огюста Конта й англійця Герберта Спенсера – заперечення революцій та утвердження поступового органічного розвитку природи і суспільства. Спроба систематизувати весь зміст виробленої людством культури належить німецькому філософу Георгу Вільгельму Фрідріху Гегелю. Загалом німецька класична філософія сповідувала ідею діалектики (Іммануїл Кант, Готліб Фіхте, Фрідріх фон Шеллінг). Осібно стоять критики капіталізму – соціалісти-утопісти (Клод Анрі де Сен-Сімон, Шарль Фур'є). Значні соціально-економічні зрушення – промисловий переворот, урбанізація, індустріалізація. XIX ст. – епоха розквіту буржуазної культури та одночасно початку її кризи, виявленому в техніцизмі. Формується новий світогляд, що проектується на взаємостосунок природи та людини. Природа сприймається як майстерня й невичерпне джерело матеріалів та енергії, а людина в ній – робітник (*Homo faber*, який виробляє різні знаряддя праці). Це вже не «мірило всіх речей» чи «найвище творіння Бога», а щось на кшталт «електронно-протонового агрегата», комбінація фізико-хімічних елементів або тварина, що «пішла від мавпи». Духовна атмосфера XIX ст. під враженням від вчення Чарльза Дарвіна приготувала новий стрибок у розвитку природознавства. Домінанта культури – раціоналізм: головне знаряддя розуму – наука. Заснування нової науки – генетики /Грегор Мендель/. Вільгельм Конрад Рентген повідомив про існування «нового роду променів» (1895). А д-р проф. Василь Шендеровський доводить, що X-промені відкрив українець **Іван Пулюй** (1845-1918)./див. <https://www.umoloda.kiev.ua/number/1096/203/39206/> Оксана Остапенко. Рентген чи Пулюй? «Україна Молода», випуск №022, 02.02.2008 та <http://nrcu.gov.ua/news.html?newsID=86426> Рентген vs. Пулюй: хто ж відкрив рентгенівські промені? – розповідає науковець/ 27.03.2019 р., 20:39/. Ці та багато інших публікацій доводять: і в царині науки українці з перших, але важко було доводити власні пріоритети, не маючи за плечима своєї національної держави. Адже тривали процеси розвитку національних держав та розширення міжнародних контактів – конгресів, симпозіумів, виставок, а це сприяло і поширювало вплив технічних відкриттів і удосконалень: метро /Лондон, 1860/; гідроелектростанція /Ніагарська, 1869/; побудова винахідником Томасом Алван Едісоном першої теплової електростанції /Нью-Йорк, 1882/. Лише вміння здобувати та користатися з електроенергії дало освітлення, електротранспортні засоби та комунікації (трансатлантичний кабель). Прискорення обігу інформації побільшило роль преси.

Народна освіта орієнтована на науково-технічний прогрес. Культурний поступ в XIX ст. спричинили шкільні реформи, які ухвалює більшість країн Європи. Шкільна реформа в Австро-Угорщині **1780-х рр.** започаткувала підвищення рівня освіченості українського населення Галичини, Закарпаття, Буковини. В Галичині діяли школи-дяківки з німецькою мовою викладання. Вдруге відновилася семінарія при церкві св. Варвари «Барбареум» у Відні (1852-1892). Окупаційна австрійська влада в Західній Україні створила українцям умови для відносно вільного розвитку у межах багатоетнічної держави Австро-Угорщини. Натомість в окупованій Московщиною Наддніпрянщині гнобили українську культуру: робилися спроби фактично й безпосередньо знищити українську мову – достатньо згадати про заборони українського слова 1863, 1876 та 1881 рр. Було заборонено навіть ввозити з-за кордону українські книжки (1894). На противагу в Австрії працювали українські навчальні заклади, друкувалися публікації українською мовою, українські політики представляли інтереси свого народу в австрійському парламенті. На Буковині насаджувалася румунська мова, але відкрилися духовна школа у Сучаві (1827) та богословський ліцей у Чернівцях. У містах запроваджувалися парафіяльні школи з українською мовою навчання (1874). На підросійській території навчання велося російською мовою. В парафіяльних та міських

повітових школах для здешевлення навчального процесу ввели «ланкастерський» метод (кращі учні навчали загал). Впровадження нового гімназійного статуту (1828) збільшило навчання з 4 до 7 років. Вивчали грецьку та латину. Були приватні гімназії та спеціальні навчальні заклади (духовні семінарії, кадетські корпуси, фельдшерські, комерційні, сільськогосподарські та музичні школи). На Правобережжі, практично до польського повстання, діяла добре налагоджена мережа польських середніх шкіл. До середини XIX ст. прогресивні педагоги **Костянтин Ушинський** (1823-1871), **Микола Пирогов** (1810-1881), котрий крім медичної практики був попечителем Київського навчального округу (1858/61), виступили, але безуспішно, за всенародну школу й навчання рідною мовою. Впроваджені було недільні українські школи були швидко зліквідовані (1859-62). З 1870-х рр. великого значення у справі народної освіти набули земства, хоч колоніяльне російщення донищувало той поступ: кількість неписьменних в Україні становила 83,6 % (дані перепису 1897).

[/https://ukrainiantime.org/uk/article/1572959691](https://ukrainiantime.org/uk/article/1572959691) Як Австрія пов'язана з Україною?/ 05.11.19 / 01:14/«Весна народів» **1848** р. торкнулася Австрії й мобілізувала передусім українців, які проживали в Галичині. Першою українською політичною організацією стала **Головна Руска Рада**, заснована **2.05.1848** у Львові українськими інтелектуалами, греко-католицькими священниками. Другої половини XIX ст. українська громада у Відні зростає. На початку 1860-х рр. з'явився перший політично-сатиричний журнал «Страхопуд». Засновано перше українське об'єднання у Відні — Католицьке Братство св. Варвари (1862) та студентське товариство «Січ» (від 1868 до 1945 працювало в австрійських містах, де були університети: Відні, Граці, Інсбруку та Леобені). До засновників «Січі» належала низка українських науковців і університетських професорів, серед них професор Іван Пулюй, один із винахідників «X-променів», пізніше в медицині отримали назву «рентгенівські промені». Разом із Пантелеймоном Кулішем він у 1870-ті рр. переклав у Відні «Біблію» українською мовою. Австрійська конституція дала українцям не лише шанс усвідомити себе окремим народом, але й можливість депутатам представляти в австрійському парламенті права і свободи українського народу. Позитивною ознакою австрійського панування було й те, що уряд заради єдності держави й задля вирішення національних конфліктів йшов назустріч і українським вимогам у культурній та соціальній галузях. Отже, для українців Австрії склалися кращі умови в сенсі їхнього національного, політичного та культурного розвитку, ніж для тих, які жили в підросійській Україні. До видатних українських депутатів в австрійському парламенті належали: **Євген Петрушевич** (1863-1940, президент ЗУНР 9.11.1918-17.11.1919), Кость Левицький, Микола Василько, Єротей Пігуляк, Юліан Романчук, Семен Вітик та Яцько Остапчук. Наприкінці XIX ст. українці масово рушили до Відня, передусім, робітники й персонал обслуги. З огляду на численних українських робітників у Відні заснували українське робітниче товариство «Родина» (1896).

Час розквіту літератури, образотворчого мистецтва, музики, театру. Час організації товариств, часописів, музеїв. Мистецтво – душа культур, глибоко відчуває зміни в суспільстві. У мистецтві XIX ст. відсутня будь-яка естетична домінанта – видова, родова, жанрова. Класицизм /архітектура/ – романтизм /поезія і музика/ – реалізм /соціальний роман/. Романтизм – конфлікт із дійсністю аж до її неприйняття з позицій високого ідеалу, відхід від дійсності /природа; екзотичні країни, фантастичні світи й минуле/. Протиставлення прози буржуазного світопорядку і духовно вільної особистості – героя: на сюжет про незвичайні пригоди молодого Мазепи з «Історії Карла XII» Вольтера — поема Байрона «Мазепа» (1818). Діячем історії визнається народ, а не лише окрема особистість (Муза Клію, яка нотує історичні події, тримаючи згорток на плечах старого – алегорія народу). Пригадують Україну в XVII ст. – «землю страху», де вирішувалися долі європейців і жив героїчний народ. Поступ у розвитку історичних поглядів пробуджує цікавість до минулого,

національних традицій, фольклору, мови. Всеохопність впливу романтизму чинить із нього загальнокультурний напрям.

Романтизм і Реалізм – українська культура між стильовими напрямками. Ще з кінця XVIII ст. у середовищі українського дворянства (зросійшена колишня козацька старшина) провадиться збирання історичних матеріалів: літописів, хронік, грамот, документів. **Федір Гуманський** зібрав і опублікував деякі документи до історії козащини – Літопис Г. Граб'янки. З'являються 4-томові «История Малой России» **Бантши-Каменського**, «Словник достопамятних людей російської землі», 5-томові «История Малороссии» (1842/3) **Миколи Маркевича**, праці **Василя Рубана**, **Олександра Безбородька**. **«Історія Русів» (анонімний твір – визначна пам'ятка історико-політичної думки)**. **Яків Маркович** надрукував «Записки про Малоросію, її жителів та виробництва» (енциклопедія про природу, історію, народну поезію і мову). Починають впорядкування мови, її правопису – «Грамматика малорусского наречія» **Олексія Павловського** (1822). Паралельно на галицьких землях – граматики **Йосипа Левицького** (1831), **Івана Могильницького** (1833), **Йосипа Лозинського** (1834). **Зацікавлення побутом, звичаями, обрядами українського народу** – «Опис весільних українських простонародних обрядів» **Григорія Калиновського** (1777); збірки народних пісень **Миколи Цертелева**, **Михайла Максимовича**; перша збірка українських прислів'їв та приказок **Григорія Квітки-Основ'яненка** (1778-1843, ініціатор заснування Товариства благодіяння та Інституту благородних дівочих, організатор і видавець першого в Україні науково-літературного журналу «Украинский вестник»). Йому належить ініціатива видання альманахів «Утренняя звезда», «Молодик») Багатство і образність мовленнєвих засобів дозволила йому стати основником української прози в жанрах: повісті (17), оповідання, соціально-побутової комедії. Універсальні постаті. Вчений-філолог **Ізмаїл Срезневський** (1812-1880) згуртував харківську університетську молодь наприкінці 1820-х рр., видав збірку харківських поетів – «Укр. альманах» (1831), ініціював 6 випусків «Запорожской Старіни». **Житецький** (Павло Гнатович, 1836-1911) був істориком української мови і літератури, педагогом, співпрацював з журналом «Киевская Ситарина» та укладав словник української мови, член-кореспондент Петербурзької АН і дійсний член НТШ. **Чубинський** (Павло Платонович, 1839-1884) – автор слів українського національного гімну, етнограф, котрий будучи керівником «Південно-Західного відділу російського географічного товариства» очолював етнографічно-статистичну експедицію по Україні, Білорусії та Молдові, досліджував побут, звичаї говірки, фольклор та народні вірування і на тій основі опублікував праці відділу «Труды этногр.-статистической экспедиции в Западно-Русский Край» — 7 томів:

- 1 т. «Вірування, нар. забобони, приказки, загадки, чари»;
- 2 т. «Казки і анекдоти»;
- 3 т. «Нар. календар: веснянки, обжинки, колядки»;
- 4 т. «Родини, христини, весілля й похорон»;
- 5 т. «Нар. пісні»;
- 6 т. «Юридичні звичаї»;
- 7 т. «Про народності, що живуть на Україні».

Вони були відзначені золотими медалями Російського Географічного Товариства (1873), Міжнародної Виставки в Парижі (1875) та Уварівською премією від Російської АН (1879, найпочесніша наукова нагорода в імперії). Справу Чубинського продовжили **Головацький**, **Грінченко**, **Манжура**, **Гнатюк**, **Франко**, **Яворницький**, **Сумцов**, **Щербаківський**, **Біляшівський**.

Нова література: «Енеїда» **Івана Котляревського** – перший твір нової літератури, а рік видання **1798 – час народження модерної української нації** (перелицьовання Вергілія – **травестія** і патріотична епопея). Твір вирішений як зразок літературного **класицизму** (основні жанри — епічна поема, лірика, трагедія, комедія). Характерно, що на українському

грунті стиль виявився як **бурлеск** (жартівливе змалювання у зниженому пародійному тоні тем і образів, про які звичайно говорять поважно, заміна високого стилю низьким). От і «*Пані Твардовська*» Міцкевича в перекладі українською **Гулака-Артемовського** (Артемовський, Петро Петрович, 1790-1865, ректор Харківського ун-ту (1841/9)) бурлескно-трагестійна: шляхтич в ній став запорожцем-характерником. Зазначимо, що Гулакові-Артемовському, поету романтичних балад і ліричних віршів, належить перша віршована сатирична байка української літератури «Пан та Собака» (1818). Типовий для класицизму **жанр езопівської байки** сюжетно збагатив Україну і прискорив появу національної байки. Творили її **Левко Боровиковський** (1806-1889), **Євген Гребінка** (1812-1848, «продюсер» поезій Шевченка, учасник викупу і видавець «Кобзаря»; відомий романсами «*Ні, мамо, не можна нелюба любити*»; «*Очи черные, очи страстные*; «*Помню я еще молодухой была*»), **Леонід Глібов** (1827-1893).

Література того часу творилася видатними європейськими письменниками, серед яких – польський поет-романтик Адам Міцкевич (1798-1855,); класик світової дитячої літератури данський казкар Ганс Хрістіян Андерсен (1805-1875); угорський поет-романтик Шандор Петефі, (спр. пр. Петрович, 1823-1849), очільник повстання в Пешті, який загинув в бою під Шегешваром, а вірш якого «Національна пісня» (1848) став революційним гимном; автор історичної епопеї «*Легенди про героїчні, потійні і славні пригоди Тіля Уленшпінгеля і Ламме Гудзака у Фландрії та інших країнах*» та збірки «*Фламандські легенди*» бельгієць Шарль Де Костер (1827-1879); болгарський поет-революціонер Хрісто Ботев (1849-1876, був в Україні 1863/6). Ці непересічні постаті ставали символами національного пробудження народів. Не обділив Господь і нас – дав **Тараса Григоровича Шевченка**. «Шевченко...Духом Нації натхнувши – відродив і утвердив Українську Людину» (Євген Маланюк). «Широко він обняв Україну з її могилами кривавими, з її страшною славою... І з того часу всі у нас поділились на живих і мертвих» (Пантелеймон Куліш). **Поділ на живих і мертвих чи не найважливіший факт культури нашого народу**. Він відродив історичну пам'ять українців. Шевченкова 1-а збірка «**Кобзар**» (1840, С-Пб.) містила 8 творів: «*Думи мої, думи мої, лихо мені з вами!*», «*Перебендя*», «*Катерина*», «*Тополя*», «*Думка*» («*Нащо мені чорні брови*»), «*До Основ'яненка*», «*Іван Підкова*», «*Тарасова ніч*». Двічі ще виходили твори з назвою «Кобзар» за життя автора (1844, 1860). Художній метод Шевченка щасливо поєднує течії в романтизмі: 1. до самовиразу; 2. до народності. У «Кобзарі» бачимо переділ між романтизмом та реалізмом початку 1840-х рр., визначений І. Франком «добою великого перелому» в творчості Шевченка. Франко, як великий літературознавець і філософ межі ХІХ-ХХ ст., проаналізував вплив на Шевченка російської (Пушкін, Грібоєдов, Лермонтов, Гоголь, Белінскій, Герцен) та західноєвропейської (Гюго, Жорж Санд, Стендаль, Бальзак, Діккенс) літератур. Саме у час перелому Шевченко, не поспішаючи з виданням нових творів, нотував їх в **рукописний альбом «Три літа»**. Ті політичні поезії поповнили вершини українського **«самвидавув» періоду бездержавности** від «Енеїди» Котляревського до шістдесятництва ХХ ст. включно. Вірші альбому переписувалися і поширювалися упродовж десятиліть, у той час, як оригінал був похований у ІІІ відділі царської охоранки. Сам Шевченко переписав поему «*Кавказ*» і передав у Париж Міцкевичу через члена Кирило-Мефодіївського товариства Миколу Савича. За **Василем Білозерським** (1825-1899, брат Кулішевої дружини письменниці Ганни Барвінок (Олександрки з дому Білозерських), уклад програмний документ братства – «*Статут слов'янського товариства св.Кирила і Мефодія*», автор програми для сільських шкіл), текст створеної для історичної поеми «Єретик» посвяти – «*Шафарикові*» – був переданий адресатові. **Шафарик** (Павел Йосеф, 1795-1861, чеський та словацький історик, філолог, діяч чеського та словацького відродження, який в ряді праць дав характеристику української мови, літератури та народної творчості) плакав вдячними сльозами, читаючи послання Шевченкове /див. Українська та зарубіжна культура: Навч.посібник/ М.М.Закович, І.А.Зязюн, О.М.Семашко та ін.; за ред.М.М.Заковича. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2000.

– С.508-516/. На уявній мапі Всесвіту, що його звано Шевченком, має бути зазначений пункт – **с.В'юнище Переяславського повіту Полтавської губернії і рік – 1845**. Тут, під час другої подорожі на Україну, зродилися поезії *“І мертвим, і живим...”*, *“Холодний Яр”*, *“Псалми Давидові”*, *“Маленькій Мар'яні”*, *“Минають дні, минають ночі”*, *“Три літа”*. Тут би мала стати літературна мекка, як для шанувальників Пушкіна с. Болдіно; Лермонтова с. Тархани; Льва Толстого с. Ясная Поляна. Але Україна його втратила – знесене в зв'язку зі спорудженням Канівського водосховища. Напередодні смерті, у лютому 1861 р. Шевченко написав: «історія мого життя складає частину історії моєї Батьківщини...». Його поезія викликала у сучасників стан потрясіння. Про титанічну роль цієї найбільшої постаті для української культури мовлено, писано, видано і з кожним десятиліттям видається чимало /див. Пахаренко Василь. Незбагнений апостол. Нарис світобачення Шевченка. – Черкаси: Сіяч, 1994/. **«Руська трійця»** – **Маркіян Шашкевич** (1811-1843), **Іван Вагилевич** (1811-1866), **Яків Головацький** (1814-1888), а також **Микола Устиянович** (1811-1885) і **Григорій Ількевич** (1803-1841) діяли згідно переконання: «нарид руський — одне з головних поколінь слов'янських, ...русини Галичини є часткою великого українського народу, який має свою історію, мову і культуру». Головацький пригадав слова, сказані Шашкевичем на початку діяльності гуртка: «Нам, молодим русинам, треба об'єднатися в гурток, вправлятися в слов'янській і руській мовах, вводити в руських колах розмовну руську мову, піднімати дух народний, просвіщати народ і, протистоячи полонізму, воскресити руську писемність в Галичині». **«Русалка Дністровая» (1837**, Будим (Будапешт)) ствердила пріоритетність народної пісні, легенди і звичаїв. Наскрізна ідея альманаху — єдність Наддніпрянської та Наддністрянської України: «вона була на ті часи явищем наскрізь революційним» (І. Франко). Представником романтичного напрямку був у своїй творчості й визначний письменник і культурно-освітній діяч національного відродження українців Буковини **Юрій Федькович** (1834-1888).

Реалізм – художній метод, що передбачає правдиве відображення дійсності, ретельне відтворення деталей, типових характерів у типових обставинах. У творах **критичного реалізму** представлено віддзеркалення життя селян та інтелігенції – сучасників автора. Від 1850-х рр. українська література йшла шляхом реалізму, активно збагачуючись тематично та жанрово. При цьому письменники не полишали певних традицій романтизму. Зокрема, у **жанрі історичного роману** в *«Чорній раді» Пантелеймона Куліша* (1819-1897, історик, письменник, автор української абетки і правопису-кулішівки, тритомової праці *«Історія воссоединения Руси»*, перекладу українською Шекспірового *«Гамлета»*) маємо поєднання романтичного погляду на епізоди минулого з точною характеристикою складного 1663 р. на засадах принципу «етнографічної правди». **Марко Вовчок** (Марія Олександрівна Вілінська, 1833-1907, письменниця і перекладачка, видавець) авторка *«Народних оповідань»*, роману *«Живая душа»*, **соціальної повісті** *«Інститутка»* зверталася до жанрового різновиду оповідання-казки, поетизуючи волелюбні народні характери – *«Кармелюк»*, *«Дев'ять братів і десята сестриця Галя»*. Сильове співіснування пояснюється тим, що друк творів відкладався на десятиліття. Так, перший реалістичний **роман-хроніка** на побутовому тлі *«Люборацькі» Свидницького* (Анатолій Патрикійович, 1834-1871, письменник, поет-пісняр (*«Україно, мати наша»*, *«В полі доля стояла»*), етнограф (*«Відьми, чарівниці й опирі, чи то ж примхи і примхливі оповідання люду українського»*, *«Великдень у подолян»*), фольклорист) був опублікований 15 літ по смерті автора у журналі *«Зоря»* (1886) заходами І. Франка. За життя Свидницького побачив світ лиш один його вірш *«Горлиця»*, який побутовував після опублікування як популярна народна пісня (див. Свидницький Анатолій. Роман. Оповідання. Нариси. – К.: Наукова думка, 1985). У **Нечуя-Левицького** (Іван Семенович, спр. пр. Левицький, 1838-1918) поряд із реалістичною соціально-побутовою повістю *«Кайдашева сім'я»* (1879) і **гуморесками** *«Не можна бабі Парасці вдержатися на селі»*, *«Благословіть бабі Палажці скоропостижно вмерти»* є романтичний твір *«Запорожці»*. В соціально-викривальній

повісті «*Микола Джеря*», змальовуючи жахіття кріпацтва письменник являє «лицарський тип, що втілює невмирущість волелюбства українського народу» (І. Франко), а в романі «*Хмари*» (1874) – панораму-хроніку ідейних пошуків, суперечок і особистого життя двох поколінь української інтелігенції. **Панас Мирний** (пс. Рудченко Панас Якович, 1849-1920) написав перші **соціально-психологічні романи** «*Хіба режуть воли, як ясла повні?*» (1880), «*Повія*» (1883). До літературних набутків реалізму належать біографічна праця «*Тарас Шевченко-Грушівський*» і народні оповідання зі спогадами про кріпаччину **Олександра Кониського** (1836-1900, письменник і громадський діяч, який нав'язував контакти між товариствами Галичини і Східної України, один із засновників Товариства ім. Т. Шевченка у Львові (1873), згодом ініціатор його перетворення в НТШ (1892)); оповідання та повісті **Олени Пчілки** (Ольга Петрівна Косач, уроджена Драгоманова, 1849-1930); **Наталії Кобринської** (1851-1920); **Андрія Чайковського** (1857-1935); вірші і проза **Дніпрової Чайки** (Людмила Олексіївна Василевська-Березіна, 1861-1927); публіцистика **Бориса Грінченка** (1863-1910, письменник, педагог, літературознавець, лексикограф, етнограф, історик, публіцист, видавець, громадсько-культурний діяч), зокрема його «*Листи з Наддніпрянської України*»; оповідання **Тимотея Бордуляка** (1863-1936); вірші, **новели** та нариси **Осипа Маковоя** (1867-1925). До романтизму й реалізму зверталися і в 1870-90 рр., послуговуючись ними як засобом до вирішення певних художньо-естетичних завдань. Контрастують твори **Івана Франка**: «*Борислав сміється*», «*Свинська конституція*» – реалістичні; «*Захар Беркут*», «*Сойчине крило*» – романтичні. Тематично барвіста й Франкова лірика. За збірками «*З вершин і низин*», «*Зів'яле листя*», «*Мій ізмарагд*» проступають риси поета-громадянина, і, водночас, виявляється зболена душа, перейнята почуттями й мріями. Його «*Галицькі образки*» — приклад експерименту: введення оповідних форм у поезію. Різноманітне спрямування мають поеми Франка: сатиричні – «*Лис Микита*», соціально-побутові – «*Панські жарти*», філософські – «*Смерть Каїна*», «*Іван Вишенський*», «*Мойсей*». Між молодшого покоління вирізняються представники «**Покутської трійці**»а – **Василь Стефаник** (1871-1936), **Леся Мартович** (1871-1916) та **Марко Черемшина** (спр. Іван Семанюк, 1874-1927). Сповнені експресією, народною говіркою і правдою життя оповідання про стан сучасного їм села малюють яскраві зримі образи, які важко стерти з уяви. Талант чернівецької письменниці **Ольги Кобилянської** (1863-1942) засвідчений новаторськими творами малої прози («*Природа*», «*Некультурна*», «*До світла*»), соціально-психологічною повістю «*Земля*», яка відрізняється новаторською стилістикою, невимушеним використанням біблійного архетипу Каїна. Однією з перших в українській літературі вона звернулася до проблеми емансипації жінки, створила образи жінок-інтелігенток («*Царівна*»). **Леся Українка**, яка вільно володіла 12-ма мовами, була знайома з культурою багатьох країн Європи, Азії, Африки в поезії оспівала мужність і протистояння лихій долі («*Contra spem spero*») – тут була реалісткою. Її драматургія – модерністська.

Остання декада XIX ст. дала світу новий напрям – імпресіонізм, що за мету ставив відтворення особистого враження. Народжений у малярстві Франції 1870/80 рр., він визначався надчуттєвістю, багатством барв і простору. Модерністський період українського відродження окреслюється цими 25 роками – від останньої декади XIX ст. і до першої світової війни. Тоді саме виявилися основні елементи у формуванні нової української людини. Неоднорідність процесу зумовлена обмеженням можливостей на східних землях – початок 1890-х рр. Конституційна Габсбурзька монархія не шкодила так українському національному становленню, тож і відлік воно брало з кінця 1870-х рр. Щоправда, започатковували його діячі з Наддніпрянщини. Особливості: 1. Виникнення політичних партій та організацій, які висунули певну політичну платформу, програму; 2. Усунення перепони між представниками інтелігенції і народом, проникнення ідеалів Відродження у широкі маси і формування нового типу українського інтелігента; 3. Розвій драматургії, літератури, науки, преси і публіцистики (західні землі), перші політичні організації,

проведення наукових досліджень, діяльність українського театру – виразника настроїв широких народних мас; 4. Культурні та політичні діячі – Іван Франко, *Михайло Грушевський*. Зі знакових подій слід виділити заснування літературного товариства ім. Т. Шевченка з метою сприяння розвитку освіти, науки, культури (1873). На базі цього товариства організоване Наукове Товариство ім. Т. Шевченка (НТШ) з трьома секціями, періодичним виданням «Записки НТШ», друкарнею, бібліотекою (1893). У 1880-тих рр. з'явилася Українська Радикальна Партія: політичний максималізм, незалежність України, революційні заміри. Створеній в 1890-ті Національній Демократичній Партії притаманні були наступні ідеї: потреба творення незалежної держави, об'єднання українського народу в єдиний національний організм. У той же час на Наддніпрянщині постало Братство Тарасівців, яке за мету ставило утвердження мови і прав народу (1892). Незабаром у Харківському університеті гурток студентів під проводом Дмитра Антоновича заснує Революційну Українську Партію (РУП), яка висунула гасла самостійності (1899).

Малярство – *Василь Тропінін* (1776-1857), будучи кріпаком, пише портрети не лише впливових замовників, але й українських селян: «Українка з Поділля» (1880-ті рр.). Товариство пересувних художніх виставок (скорочено «Передвижники», ТПХВ, діяло від 1870) — творче ідеологічне об'єднання художників-реалістів Російської імперії, в т. ч. і українських, що було створено й активно діяло в останній третині XIX ст. Його учасники – *Іван Крамський*; *Микола Ге*; портретист *Микола Ярошенко*; майстер жанрової картини *Микола Пимоненко*; пейзажисти *Архип Куїнджі*, *Сергій Васильківський* (був майстром історичного панорамного малярства); баталіст *Микола Самокиш*. Серед українськи митців-реалістів наймасштабніша постать *Іллі Рєпина* (1844, м. Чугуїв Харківської обл. – 1930, с. Куоккала, Фінляндія). Художник – дійсний член петербурзької АМ, член Товариства передвижників. Працював у різних жанрах: портретному «*Портрет Модеста Мусоргського*» (1881); на історичні, побутові теми, пов'язані з сучасним йому визвольним рухом: «*Бурлаки на Волзі*» (1870/3); «*Вечорниці*» (1881); «*Іван Грозний і син його Іван*» (1881/5). У його творчості Україна – не лишень вияв захоплення красою і колоритністю типажів чи подіями її уславленої минувшини. На полотні «*Запорожці пишуть листа...*» (1880/91) зобразив своїх сучасників, між якими в образі писаря – відомого історика запорізького козацтва *Дмитра Яворницького*. Картина «*Не чекали*» (1884) явила драматичний епізод – повернення до рідного дому каторжанина. Персонаж – не просто збірний тип різночинця в Російській імперії, а українець-патріот. Портрети Т. Шевченка та П. Куліша прочитуються на другому плані фронтальної стіни. Галичина – *Корнило Устиянович*, *Теофіл Копистинський*, *Тит Романчук*, *Антон Манастирський*, *Осип Курилас*, *Олекса Новаківський*, *Іван Труш*. Осібно стоїть *Мігай Мункачі* (Michael von Lieb, народився у 1844 р. в м. Мукачево на Закарпатті – 1900, Енденліх бл. Бонна, Німеччина). Всесвітньовідомий художник, зачинатель угорського реалістичного живопису, є автором глибоко драматичних, сповнених психологізму полотен: «*Нічні бродяги*»; «*Жінка з хмизом*» (1873); «*Вмираючий Моцарт*»; «*Портрет Ференца Ліста*» (1886); «*Страйк*» (1895).

Театр. У 1870-ті організовано театральний гурток у Києві – Михайло Старицький. У 1880-х заснована професійна трупа – Марко Кропивницький, Микола Садовський – «*Наталка Полтавка*»; «*Назар Стодоля*». Згодом у Єлисаветграді (нині Кропивницький, 1882) М. Кропивницький зібрав українську трупу: Марія Заньковецька, М. Садовський, Олександра Вірина (спр. пр. Колтановська) та ін. Декораціями, гардеробом, оркестром і хором забезпечив М. Старицький. До цієї трупи приєдналися Іван Карпенко-Карий (І. Тобілевич) та Панас Саксаганський (спр. пр. Тобілевич) (1883). П'єси Кропивницького «*Дві сім'ї*», «*Доки сонце зійде*»; М. Старицького, І. Карпенка-Карого. Музична культура розвивалася паралельно з театальною. Семен Гулак-Артемівський – оперета «*Запорожець за Дунаєм*»; Петро Ніщинський – музика до драматичного твору Т. Шевченка «*Назар Стодоля*»,

«Вечорниці»; Микола Аркас – опера «*Катерина*» за однойменною Шевченковою поемою; Петро Сокальський: опера «*Майська ніч*» за М. Гоголем, опера «*Мазепа*» за твором О. Пушкіна «Полтава». Композитор **Микола Лисенко** (1842-1912) – основоположник нової української національної музики. Був водночас музично-громадським діячем, є засновником Київського театрального гуртка поряд зі Старицьким, писав музику до вистав. Постановка його коміко-ліричної опери «*Різдвяна ніч*» (за М. Гоголем, 1873) на сцені Київського міського театру **24.01.1874** започаткувала **народження українського оперного театру**. Найвидатніша опера Лисенка – історико-героїчна народна драма «*Тарас Бульба*» (лібрето М. Старицького за однойменною повістю М. Гоголя, 1880–91). В його доробку музика до творів Шевченка, Лесі Українки, Франка. Слід пригадати один із найголовніших символів нації – **Молитву за Україну (1885)**: на слова Олександра Кониського «***Боже, великий, єдиний***» Микола Лисенко створив величаву музику. Національний Гімн «***Ще не вмерла України***», що постав того ж **1885** року, втілює синтез Українських земель: на сході **Павло Чубинський** створив слова (1863), а на заході **Михайло Вербицький** уклав їх на музику.

Національна культура в період Української революції 1917-1921 рр. Буття української культури в ХХ ст. багато у чому зумовлене її геополітичним розташуванням. Осередкове і вигідне, воно чайло небезпеку: на тлі постійних вторгнень армій сторонніх держав точиться неперервна боротьба за елементарне виживання народу-автохтона. До того докладається аморфність поглядів тих, хто волею випадку опиняються на чолі держави. Культурно-освітнє будівництво, як частина державотворчої політики Центральної Ради (утворена в березні 1917) відбувалося на тлі громадянської війни. ЦР, що мала на меті відновлення української держави, стала на чолі національно-визвольного руху. Державні діячі вирішували накопичені упродовж довгого бездержавного існування проблеми української культури. Засновані Державна Археологічна комісія, Державний Архів, Археологічний Комітет. Брак кадрів до державного управління і політики покликав у дану сферу письменників, науковців. Шлях **Володимира Винниченка** (1880–1951) в будівництві Української держави не був успішним, на відміну від його літературної кар'єри. На початку ХХ ст. він – найпопулярніший прозаїк: повість «*Сила і краса*» (1902) та збірка оповідань «*Краса і сила*» (1906). Брав захоплюючі та часом дражливі теми сучасності, котрих українська література ще не знала – зради та ренегатства, непогамовних прагнень, імпульсивно вибухових й зачасних десь у підсвідомості пристрастей, сексуальних проблем. Особлива значення творчість Винниченка мала в європеїзації театру: п'єси «*Дисгармонія*» (1906), «*Великий Молох*» (1907), «*Брехня*» та «*Базар*» (1910) наближені до драм норвежця Генріка Ібсена, бельгійця Моріса Метерлінка, шведа Югана Августа Стрінтберга. Актуальність проблем інтелігенції покликala публіку в «Український театр». Найуспішніша п'єса «*Чорна Пантера і Білий Ведмідь*» (1911, опублікована в «Літературно-науковому віснику», кн. VI) по світовій війні відкрила сезон «Молодого театру» Леся Курбаса (1917). В романі «*Записки Курпатого Мефістофеля*» (1918) показав духовний крах революціонера. Винниченко сам залишить Україну (23.09.1920). На V Всеукраїнському з'їзді рад в Харкові (25.02.-3.03.1921) його спеціальною ухвалою ганили, як націоналіста і ворога радянської влади. Зате за часів ЦР відбулося заснування Українського національного театру та сотень аматорських колективів по містах і селах. Зміцнювалася матеріальна база театрів, вони не оподатковувалися. Становлення національного сценічного мистецтва відбувалося за діяльності корифеїв М. Саксаганського, П. Садовського, модерніста **Леся Курбаса**. ЦР сприяла розвитку народної музики, музичної освіти і хореографії. Вона ініціювала заснування Українського національного хору (диригент **Кирило Стеценко**). В Києві відкриті загальноукраїнські курси з підготовки співаків хору, музикантів, хореографів. Загальне духовне піднесення будило таланти художників – Казимира Малевича, Давида Бурлюка, які черпали натхнення у масових фольклорно-містичних рухах. Створенням Української Академії Мистецтв (грудень 1917, за більшовиків трансформована в Художній інститут) ЦР стимулювала розвиток українського

образотворчого мистецтва. Першим її ректором обраний *Георгій Нарбут*. Тут викладали *Олександр Мурашко*, брати *Василь* і *Федір Кричевські*, *Микола Бурачек*, *Михайло Жук*, *Михайло Бойчук* (1882-1930). Очолований галичанином Бойчуком відділ монументального живопису, названий школою «бойчукістів», плекав розписи на сучасну тематику, потрактовувані велично й значуще, мовою давніх візантійських ікон та площинного ренесансного фрескового малярства. Асоціація Революційного Мистецтва України (АРМУ) – осередок бойчукістів. При Академії мистецтв було засновано Українську Національну картинну галерею. Основу її становили картини з особистих колекцій Г.Павлуцького, Д.Антоновича, закуплені на виставках та аукціонах полотна. Оскільки понад 70% населення становили неписьменні, спершу на громадських засадах, далі на підставі законів розростається мережа україномовних освітніх закладів від початкових шкіл – 5,4 тис., до гімназій – понад 100 та училищ різного профілю (1917). В навчанні впроваджується українська мова, як державна. Створюються народні університети в Києві, Миколаєві, Харкові, Одесі. Відкрилися українські державні університети в Києві та Кам'янці, історико-філологічний факультет у Полтаві із заснованими кафедрами української мови, історії, права. Створювалися бібліотеки. За рішенням Генерального секретаріату ЦР засновано Українську національну бібліотеку (УНБ) з філіями у великих містах України. Понад 2 000 осередків товариства «Просвіта» по населених пунктах України організували діяльність хат-читалень, гуртків з ліквідації неписьменності. Просвітяни засновують бібліотеки, поширюють навчальну й художню літературу. ЦР налагоджує україномовну видавничу справу. Засновано 80 україномовних газет і журналів. Масовим тиражем вийшло 680 примірників навчальної, історичної, художньої, суспільно-політичної, технічної літератури. Великими тиражами виходять твори класиків (Шевченка, Котляревського, Стефаника, Коцюбинського). Літературна праця зосереджена у журналах «Літературно-Науковий вісник» (1917/9); «Шлях» (1917/8); «Мистецтво» (1919/20). Координатори літературного процесу – *Григорій Чупринка* (1879-1921, поет-авангардист, збірки «Огнецвіт», «Метеор», «Сон-трава», поема «Лицар-Сам», загинув за нез'ясованих обставин в Києві); *Олександр Олесь* (пс. Олександра Івановича Кандиби, 1878-1944, поет, перекладач, редактор Літературно-наукового вісника, згодом на еміграції, з 1930 по 1950 заборонений в Україні); *Людмила Старицька-Черняхівська* (1863-1941, письменниця, громадський діяч, дочка М. Старицького, племінниця М. Лисенка, учасниця жіночого руху, член ЦР, поетичні, прозові, драматичні твори з античної тематики «*Санфо*», «*Annii*», «*Клавдій*» та української історії «*Милость Божя*»; «*Розбійник Кармалюк*», «*Іван Мазепа*», загинула в засланні). Творчість поета-символіста *Дмитра Загула* (Дмитро Юрієвич, 1890-1944 поет, літературознавець, критик, перекладач, підручник «Поетика», репресований і помер на Колимі), письменників-неокласиків *Максима Рильського* (Максим Тадейович, 1895-1961, поет, перекладач, директор Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР, переклад «*Пана Тадеуша*» один з найкращих у світовій літературі); *Миколи Зерова* (Микола Костянтинович, 1890-1937, поет, перекладач, проф. Київського інституту народної освіти, збірка «*Камена*», літературно-критичні статті «*Від Куліша до Винниченка*», майстер сонета, курс лекцій з Історії української літератури, Українське письменство ХІХ віку, репресований і розстріляний на Соловках). Висока поезія раннього *Павла Тичини* (1891–1967): «*Сонячні кларнети*» (1918), «*Замість сонетів і октав*», «*Плуг*» (1920); «*В космічному оркестрі*» (1921), «*Золотий гомін*» (вибране, 1922), «*Вітер з України*» (1924). Для поета написати з десятків таких віршів і вмерти – то все одно означало би: жити! Поет-модерніст зі середини 1930-х рр. видає та перевидає дві збірки: «*Партія веде*» та «*Ку-ку!*» (таке поєднання – свідомо іронія). Згодом з'явилися збірки «*Пісня молодості*» та «*Чуття єдиної родини*». Перетворений на державного діяча радянських часів, поліпшував життєві умови учнів-сиріт, дбав про забезпечення шкіл підручниками та необхідним устаткуванням (1943-1948). На запитання журналіста Станіслава Тельнюка, як почувався на посту наркома

освіти України відповів: «Е-е-е...Як у клітці з носорогом». Кращий твір воєних літ – «*Похорон друга*». Лишилася незакінчена поема-симфонія «*Сковорода*» (1918-1940) (див. Шалата Михайло. Талант красен, та нещасен: (П.Тичина у сучас. прочитанні) // Дивослово. - 1994.- 12. - С.47-49, передрук у ЗВУ, до 100-річчя поета). Заслугою **Михайла Грушевського**, як державця, були створені ним нові концептуальні праці з історії України: «*Ілюстрована історія України*», «*Коротка історія України*», «*Якої ми хочемо автономії*». З'явилися праці **Володимира Антоновича** «*Коротка історія України*» та «*Про козацькі часи на Україні*» та **Сергія Єфремова** (1876-1939, письменник та літературознавець політик, публіцист, літературознавець, член НТШ і ВУАН, заст. Голови Центральної Ради (1917/8), засуджений у справі Спілки визволення України, помер у таборі) – «*Історія Українського письменства*».

Українська Академія Наук заснована в Києві гетьманом Павлом Скоропадським (14.11.1918). Розхитане революційними подіями українство (освіченої частина населення) замість будівництва власного дому і держави обрало манівці всесвітньої революції; по короткочасній ейфорії у її вирі інтелігенція зневірилася.

Особливості розвитку культури в УРСР: від «українізації» до «Розстріляного відродження». За Ленінським декретом скасовані усі дипломи, наукові ступені, чим утверджувалася зневага до освіти, схилення перед неуктвом та клановою приналежністю (1919). Більшість сповідувала спільні для большевицької доктрини засади в галузі культури.

1. Знищення усіх набутків національних культур і насадження єдиної пролетарської; 2. Заміна розуму, освіти, науки таким достоїнством, як пролетарське походження. Усе творче, прогресивне після 1920-22 рр. покидало межі підрадянської України. **Володимир Короленко** (1853-1921, видатний письменник і громадський діяч), ставши свідком економічного занепаду в Україні, на території якої **голодувало майже 4 млн чоловік (1921)**, звертався до найвищих радянських чиновників із проханням припинити людиноббивство: «Не хотів би бути пророком, але серце моє стискається від передчуття, що ми тільки що біля порога таких нещастя, перед якими потьмяніє все те, що ми відчуваємо тепер». Короленко письменник російськомовний. Якось у Полтаві до адвоката **Миколи Міхновського**, який захищав інтереси селян, він підійшов після виступу, простягнув руку і подякував російською. На те Міхновський йому: «Зрадникам українського народу руку не подаю». По прилюдному звинуваченні Короленко казав, що він вперше задумався над українським питанням. Письменник згадував, що Винниченко говорив про світ, про те, що все належить народу, а Міхновський – лише про Україну, про нас, що ми понад усе: **Україна – українцям. Наша Україна від Карпат до Кавказу єдина, соборна, велика.** Ця збільшовичена, деморалізована Україна, ніби нічого вже українського, – а після його слів спалахувало все українське. Скільки отаманів він сколихнув. Проголошення самостійності України 1 грудня – відголосся праці Міхновського «Самостійна Україна»... Принцип двох культур: російської (пролетарської з державною підтримкою) та української, селянської (зводилася до ролі провінційної) співіснував із проголошенням нового курсу (українізація, 1923). Декларувався державний статус української культури. Відроджувалася наукова діяльність в Україні (1922). З еміграції повернувся Грушевський (1924). У Харкові, Києві молоді ентузіасти організовують ТЮГ із сучасним репертуаром. **Українська Академія Наук в Києві перетворилася на Всеукраїнську (ВУАН) (1920-1930).** Секції: історико-філологічна, фізико-математична та соціально-економічна. Члени ВУАН історики Грушевський та **Дмитро Багалій** (1857-1932, ректор Харківського університету (1906/10), згодом віце-президент ВУАН), літературознавці **Володимир Перетц** (1870-1935), **Василь Щурат** (1871-1948) та **Михайло Возняк** (1881-1954); **Філарет Колесса** (1871-1947), бактеріолог **Данило Заболотний** (1866-1929, засновник першої в світі кафедри епідеміології при Одеському медичному інституті). Харківські «пролетарські письменники» – **Микола Хвильовий** (1893-1933, публіцист, обстоював право української культури і літератури на самостійний розвиток, автор памфлетів «*Думки проти течії*» та «*Україна чи Малоросія*», прозових творів

«Санаторійна зона», «Сині етюди», «Вальдинепи»; вчинив самогубство як протест); **Володимир Сосюра** (1898-1965, автор збірок «Золоті шуліки», «Дніпрельстан», «Ластівки на сонці», поем «Червона зима», «Третя рота», «Мазепа», Шевченківська премія, 1963); **Майк Йогансен** (Михайло Гервасійович, пс. Вецеліус, 1895-1937, працював у жанрах пригодницької та химерної прози, ініціював ВАПЛІТЕ; збірки поезій «Д'гори»; оповідання «Подорож людини під кепом»; роман «Пригоди Мак-Лестона»; повість «Подорож ученого д-ра Леонардо і його майбутньої коханки Альчести у Слобожанську Швейцарію»; репресований і розстріляний). Виникли письменницькі організації «Плуг» (1922/32); «Гарт» (до 1925). З початком «українізації» виходили літературні місячники «Червоний шлях», «Життя і Революція». Створена Хвильовим **Вільна Академія Пролетарської Літератури (ВАПЛІТЕ, 1925/8)** об'єднала письменників молодого покоління. Відчуваючи загрозу для русифікаторської політики в галузі культури компартія на з'їзді визначила Хвильового як прихильника реставрації буржуазної влади (1927). Діють Всеукраїнська Спілка Пролетарських письменників та «Молодняк», які входять у московське Всесоюзне Об'єднання Асоціацій Пролетарських Письменників (ВОАПП).

Про життя в Україні часу уярмлення її в СРСР-і промовисто і доступно написав Валентин Мороз (див. Мороз В. Я. Україна у двадцятому столітті. Книга друга 1920-1953 рр. – Львів: Ліга-Прес, 2012. – С.5-43). У розділі 1 «Наддніпрянина («Велика Україна») в 1920-1929 рр.» В. Мороз дає високу оцінку явищу «**українізації**». Назвав це великою історичною перемогою українства: «Те, про що мріяли цілі покоління українських лідерів – від Розумовського і Шевченка – здійснилось у 20-і роки. Мільйони українських дітей почали вчитись українською мовою; в державних установах офіційною мовою стала українська...а – це могутній морально-психологічний ресурс українства, що буде будівничим матеріалом на довгі часи» (С.20). За початок українізації історик узяв Декрет (**1.08.1923**), виданий керівництвом української держави. Він розглянув питання впливу на процес українізації нової економічної політики (НЕП) та показав, що висунута партійним функціонером Дмитром Лебедем «теорія двох культур» була продуктом епохи НЕП-у. На практиці процес українізації залежав від наполегливості її провідників на місцях. У церковному житті вдалося заснувати **автокефалію** з Митрополитом **Василем Липківським** (1864-1937, український релігійний діяч, церковний реформатор, проповідник, педагог, публіцист, письменник і перекладач, борець за автокефалію українського православ'я, творець і перший митрополит Київський і всієї України відродженої **Української Автокефальної Православної Церкви (1921)**; у віці 73 років розстріляний за вироком «трійки» НКВС, точне місце поховання невідоме (на Лук'янівському цвинтарі в Києві встановлено символічний пам'ятний хрест), реабілітований «за відсутністю складу злочину» (1989), канонізований III помісним Собором УАПЦ 27.11.1997 як святий в лику священномучеників), тоді як через опір москвоцентричної церковної ієрархії в 1918 р. обмежилися проголошенням автономії Української Православної Церкви. Українізація протривала до кінця 1920-х рр. і захлинулася в сталінській колгоспній епосі.

Рекомендована література

Основна:

1. Історія української культури / за ред. І. Крип'якевича. – Київ : Либідь, 1994.
2. Історія української культури. Кредитно-модульний курс навч. посіб. / О. М. Цапко, Л. М. Дубчак, А. І. Піскарьова, Т. В. Гороховська, П. С. Прибутько. — Київ : КНТ: Дакор. — 2010. — 176 с.
3. Історія української та зарубіжної культури : навч. посіб. / за ред. С. М. Клапчука, В.Ф.Остафійчука. – Київ : Вища школа. Знання, 1999. – С. 7–20.
4. Курс лекцій з української та зарубіжної культури : навч. посіб. / за ред. Цюбова Л. В. – Львів: Львівська політехніка, 1997. – С. 4–20.

5. Попович М. В. Нариси історії культури України. – Київ : АртЕк, 1998. – 727 с.
6. Семчишин М. Тисяча років української культури. – Київ, 1993
7. Українська та зарубіжна культура : навч. посіб. / за ред. проф. М. М. Заковича. – Київ : Знання, 2000. – 622 с.
8. Хома І. Я., Сова А. О., Мина Ж. В., Скорич Л. В. Історія української культури : навч. посіб. / за ред. І. Я. Хоми. — Львів, 2010. — 241 с.
9. Шейко В. М., Білоцерківський В. Я. Історія української культури : навч. посіб. — Київ : Знання, 2009.— 413 с.
10. Шейко В. М., Тишевська Л. Г. Історія української культури : навч. посіб. / наук. ред. В. М. Шейко.— Київ : Кондор, 2006.— 264 с.

Допоміжна:

1. ДеКаленДар : перелік визначних дат історії та культури України / упоряд. Олена Падовська. - Львів : Сполом, 2010. - 366 с.
2. Золота підкова Лева : путівник / уклад. Наталя Недашківська, Олена Падовська, Наталя Космолінська, Юрій Охріменко. - [Б. м, б. р.]. - 63 с.
3. Культурологічні тексти : хрестоматія в 2 кн. / уклад. Шлемкевич Світлана, Падовська Олена. - Львів, 2008. - 356 с.
4. Охріменко Ю. М. Традиційна українська кухня як складова національної ідентичності в “Енеїді” Івана Котляревського / Ю. М. Охріменко, О. М. Падовська // Феномен людини. Здоровий спосіб життя: зб. наук. ст. – Л., 2013. – Вип. 22. – С. 50 – 53.
5. Падовська О. За межею: доля українських пам'яток на території сучасної Польщі / Олена Падовська // Матеріали VI краєзнавчої конференції "Історичні пам'ятки Галичини". – Львів, 2016. – С. 139–146.
6. Падовська О. По Дунаю до витоків української душі : [передмова] / Олена Падовська // Блажко Л. Дунай у піснях українського народу : науково-популярний нарис / Любомира Блажко, Богдан Гурман. - Львів : Сполом, 2018. - С. 3-6.
7. Падовська О. Традиції виховання духу й тіла в Україні (за твором “Поучення” Володимира Мономаха) / О. Падовська, М. Чорненька // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2013. – № 3. – С. 200 – 203.
8. Падовська О. М. Малковичі в контексті проблеми збереження пам'яті у депортованих українців // Україна та Польща у вимірі незалежності (1918–2008 рр.) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Л., 2008. – С. 42–44.
9. Падовська О. Використання образу: зарис про стан національних символів та еталонів культури в Україні / Олена Падовська // Українські національні одноборства: становлення і розвиток. – Л., 2003. – С. 59–60.
10. Сухораба І. Фізичне виховання запорізьких козаків у творах Дмитра Яворницького / Ілля Сухораба, Олена Падовська // День студентської науки : зб. матеріалів щоріч. студент. наук. конф. - Львів, 2018. - С. 28-30.
11. Padovska O. Principles of National Sanitation and Physical Education in the Works of Osypa Zaklynska / Padovska Olena // Using sports, culture, and social studies as means to rediscover lost values : abstract book of 6th International Conference on Science Culture and Sport (25–27 April 2018). – Lviv, 2018. – P. 129.